

nian Society: Decree of the President of Ukraine Dated February 14, 2022, No. 53/2022). <https://www.president.gov.ua/documents/532022-41357> (in Ukrainian).

14. Spryiniattia ukrainsiamy rivnia yednosti suspilstva: Presreliz KMIS (Perception of the Level of Unity in Ukrainian Society: Press Release by KIIS), 02.07.2024. URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1418&page=1> (date of access: 05.09.2024) (in Ukrainian).

15. Cholyshkina, O., Karnaukh, A., Volianiuk, O., Ostapenko, M., Holishevskaya, A. (2024). Public participation and innovative technologies: the role of artificial intelligence in public administration and sustainable development. *Salud, Ciencia y Tecnología – Serie de Conferencias (Health, Science and Technology – Conference Series)*, 3, Article 974. <https://conferencias.saludcyt.ar/index.php/sctconf/article/view/974> (in English).

16. Eras, L. (2023). War, identity politics, and attitudes toward a linguistic minority: Prejudice against Russian-speaking Ukrainians in Ukraine between 1995 and 2018. *Nationalities Papers*, 51(1), 114–135. doi:10.1017/nps.2021.100 (in English).

Матеріал надійшов до редакції 18.06.2025 р.

УДК 351.746:007:[327(477:100-622НАТО)+061.1ЄС]

Андрій Загородський,

аспірант 3 року навчання, кафедра міжнародних медіакомунікацій
та комунікативних технологій,

ННІМВ КНУ імені Тараса Шевченка,

agawa6792@gmail.com,

ORCID ID: 0009-0002-4048-7872,

DOI 10.29038/2524-2679-2025-02-269-286

ТРАНСФОРМАЦІЯ ДИСКУРСУ СТІЙКОСТІ В КРАЇНАХ ЄС

У статті здійснено міждисциплінарний аналіз трансформації дискурсу стійкості в політиці ЄС і НАТО впродовж останніх двадцяти п'яти років. Особливу увагу приділено концептуальним витокам поняття *resilience* в гуманітарній та екологічній думці, а також інституціоналізації стійкості в стратегіях ЄС і НАТО з 2000-х рр. до сьогодні. У дослідженні поєднано дискурсивний, порівняльний та міжрівневий підходи до аналізу, що дає змогу простежити, як стійкість перетворюється на нову форму антикризової дії в умовах перманентної кризи. Окрему увагу приділено українському

експерименту як простору, де локальний досвід взаємодіє з глобальними дискурсивними трендами. На основі аналізу стратегій і дискурсивних кейсів обґрунтовано, як зміна дискурсу від централізованого керування технологічними кризами до локального адаптивного реагування на безпекові загрози впливає на сучасні підходи до врядування, структуру суспільного договору та моделі міжсекторальної взаємодії в галузі безпеки.

Ключові слова: дискурс стійкості, ЄС, НАТО, трансформація безпеки, Україна, міжсекторальне врядування.

Andriy Zagorodsky,

Institute of International Relations Taras Shevchenko National University of Kyiv,
ORCID ID: 0009-0002-4048-7872

TRANSFORMING THE RESILIENCE DISCOURSE IN EU COUNTRIES

This article presents an interdisciplinary analysis of the transformation of the resilience discourse in EU and NATO policies over the past twenty-five years. Particular attention is paid to the conceptual origins of *resilience* in humanitarian and environmental thought, as well as to its institutionalization in EU and NATO strategies from the 2000s to the present. The study integrates discursive, comparative, and multi-level approaches to trace how resilience has evolved into a new form of anti-crisis action under conditions of permanent crisis. Special emphasis is placed on the Ukrainian experimental case as a context in which local experience intersects with global discursive trends. Based on the analysis of strategic documents and discursive cases, the paper argues that changes in the discourse of resilience influence contemporary governance practices, the structure of the social contract, and models of cross-sectoral cooperation in the security domain.

Key words: resilience discourse, EU, NATO, security transformation, Ukraine, cross-sectoral governance.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження визначається глибокими зрушеннями в галузі глобальної й регіональної безпеки, що відбулися протягом останніх двадцяти п'яти років. Одночасний і безмежний, а не послідовний та обмежений характер викликів, як-от: гібридні війни, пандемія, інформаційна дестабілізація,

руйнування довіри до інституцій і кліматичні катастрофи – змусив Європейський Союз (ЄС) переглянути традиційні уявлення про стійкість як про здатність лише до централізованого технічного відновлення. У теоретичному дискурсі відбулося поступове переосмислення концепції стійкості – від «контрольованості кризи» до «життя всередині кризи». Водночас в Україні поняття стійкості набуло прикладного значення як в інституційній, так і громадській практиці. Український досвід 2014–2025 рр. довів, що стійкість – це концепція для оновлення традиційних уявлень про безпекові практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Європейські дослідники, зокрема D. Chandler [1], J. Joseph [2], [3], E. Korosteleva [4], запропонували фундаментальні аналітичні рамки для осмислення концепції стійкості як інструменту врядування, стратегії складності, компонента зовнішньої політики. Багато наукових праць стосуються інтеграції цієї концепції в політику ЄС щодо енергетичної безпеки, міграційних процесів, кіберзахисту. У сфері НАТО активно досліджують принципи всеохопного підходу до оборони, а також взаємодію цивільних і військових секторів. Водночас в українському контексті маємо вартісні аналітичні підходи, зокрема в наукових розвідках О. Резнікової [5], колективів НІСД, УНЦПД. Проте комплексного дискурсивного дослідження того, як саме змінювалося поняття стійкості в ЄС і як це впливає на Україну, досі бракує.

Певні суперечності зберігаються щодо методологічного статусу «стійкості» (англ. *resilience*): чи є це новою парадигмою безпеки, чи лише риторичним конструктом, що маскує дефіцити інституційної спроможності. Деякі дослідники трактують стійкість як інструмент неоліберальної деполітизації, інші – як платформу для посилення демократичного врядування. Водночас в аналітичних і стратегічних документах ці підходи часто поєднуються. Це створює умови для багатозначності, що може як посилювати, так і послаблювати ефективність стратегій [6; 7].

Обґрунтування вибору теми основана на необхідності міждисциплінарного аналізу зміни стратегічного мислення в ЄС [8], що поступово переходить від конвенційної безпеки до складного управління складністю, вразливістю, ризиками, непередбачуваністю. Український досвід, особливо після 2022 р., став каталізатором переосмислення підходів до стійкості в євроатлантичних інституціях, що створило унікальне підґрунтя для порівняльного аналізу та висновків про зміну парадигм у сучасній політиці безпеки.

Мета статті – простежити трансформацію концепції стійкості від корпусу теорій до практичного локального застосування під час каскадної кризової ситуації та військових дій.

У дослідженні поєднано дискурсивний і порівняльний аналізи, щоб показати, як концепція стійкості стає новою формою соціально-політичної дії в епоху перманентної кризи.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Поняття стійкості (*resilience*) в європейському безпековому та політичному контекстах має складну історію. Його трансформацію від еколо-го-технократичного (1970-ті роки) до політико-гуманітарного (2000 рр.) конструкту відображено в численних наукових працях. В англomовній академічній традиції вагомий внесок у формування критичного аналізу поняття *resilience* зробив D. Chandler [1], який розглядає його як форму «урядування складності» та постліберальної адаптації до невизначеності. У такому підході «стійкість» трактується як процес постійного навчання, мобілізації й самоуправління.

J. Joseph [2; 3] фокусується на розкритті підходу до стійкості з погляду врядування, пов'язуючи його з неоліберальними логіками відповідальності. Науковець підкреслює, що дискурс стійкості часто використовується для делегування зобов'язань від держави до індивідів і громад. Такий підхід дає змогу критично осмислити еволюцію європейських стратегій, де «стійкість» трактуємо як засіб обґрунтування адаптивного мінімалізму в політиці.

Водночас Е. А. Korosteleva, Т. Flockhart [4] акцентують на «локалізації» (англ. *local ownership*) як на центральному у визначенні сучасної стійкості, особливо в зовнішній політиці ЄС. У їхній моделі «стійкість» – це форма етичної взаємодії, що передбачає самовизначення, локалізацію стратегій і міжсекторальну співпрацю. Такий підхід посилює гуманітарно-демократичну складову частину в дискурсі, проте, як визнають самі автори, у стратегічних документах ЄС він часто залишається декларативним.

Українська академічна традиція представлена, зокрема, монографією О. О. Резнікової [5], у якій здійснено комплексний аналіз концепції національної стійкості в умовах війни. Авторка вказує на необхідність побудови багаторівневої моделі, що поєднує державне управління, горизонтальні партнерства та когнітивну стійкість. Її підхід значною мірою відповідає логіці трансформативної *resilience* в європейському наративі.

Водночас більшість досліджень українських учених зосереджуються на нормативному або прикладному рівні, тож досі бракує

міждискурсивного аналізу наративів *resilience* в порівняльному вимірі ЄС–НАТО–Україна.

Наявні джерела створюють міцну основу для осмислення політичного значення стійкості, проте не завжди узгоджуються між собою в інтерпретації цілей і наслідків упровадження цього поняття. Деякі науковці наголошують на емансипативному потенціалі стійкості, інші – на його технократичній або неоліберальній природі. Недостатньо також осмислено те, яким чином *resilience* змінює мову політики та де саме проходить межа між риторикою й інституційною зміною.

Еволюція поняття *resilience* від відносно технічного підходу до системного елементу політичного управління вказує на сутнісну трансформацію способів мислення про безпеку, розвиток й управління ризиками [1]. Від початку 2000-х років, коли поняття *resilience* почало використовуватися в програмах розвитку та реагування на катастрофи, до 2020-х років, коли воно стало центральною категорією безпекової й зовнішньої політики ЄС, спостерігаємо зміщення акцентів від стабільності до адаптації, від контролю до гнучкого управління, від вертикальних структур до локальних форм організації.

Перші програмні документи ЄС трактували стійкість переважно в контексті зовнішньої допомоги та розвитку. У повідомленні Європейської комісії 2012 р. поняття «стійкість» визначено як «здатність особи, домогосподарства, громади, країни або регіону протистояти, адаптуватися та швидко відновлюватися після стресів і потрясінь» [6]. Проте з часом це поняття набуло дедалі ширшого значення. Уже в «Глобальній стратегії ЄС» 2016 р. «стійкість» визначено як ключову якість внутрішніх демократичних суспільств і країн-партнерів на Сході й Півдні. Цей зсув засвідчує намагання ЄС інституціоналізувати підхід до криз як до перманентного стану, у якому критичним стає не запобігання потрясінням, а спроможність системи адаптуватися до них і функціонувати попри них [10].

Зміна глобального безпекового середовища після 2014 р. й уторгнення РФ в Україну, посилення гібридних загроз, а також пандемія COVID-19 спричинили оформлення так званого дискурсивного зсуву (англ. *resilient turn*), у межах якого стійкість перетворюється з інструменту технічної гуманітарної допомоги на стратегічний спосіб керування невизначеністю [2; 11].

У межах дискурсивного зсуву потрібно акцентувати увагу на зміні суб'єктів стійкості (від держави до громади), зміщенні фокусу з прогнозованих ризиків до непередбачуваних загроз, а також поступовому

переході до моделі горизонтального врядування, де центральну роль відіграють міжсекторальні партнерства й громадянське суспільство.

На теоретико-методологічному рівні дослідження в рамках дискурсивного зсуву спираються на ідеї про багаторівневу модель стійкості (державний – регіональний – місцевий – інституційний рівні), що дає змогу диференціювати прояви стійкості у внутрішніх і зовнішніх політиках. Центральною категорією за такої умови є *resilient governance* – спроможність до гнучкого управління в умовах невизначеності та трансформаційної динаміки.

Фундаментальні позиції методології досліджень дискурсивного зсуву спираються на декілька ключових концептуальних підходів, як-от системний підхід – розгляд стійкості як властивості складних соціотехнічних систем (держав, громад, інституцій), що включає аналіз взаємозв'язків між підсистемами, взаємодії між акторами й зворотного зв'язку в умовах динамічного середовища; системно-структурний і функціональний аналіз – дає змогу визначити логіку формування та функціонування системи забезпечення стійкості, виявити її вузлові компоненти, рівні (національний, регіональний, локальний) і функціональні ролі учасників (громадськість, уряд, бізнес); підхід складних адаптивних систем (*complex adaptive systems*) – уможливорює вивчення не лише механічного реагування на загрози, а й когнітивної й поведінкової адаптації політичних та інституційних акторів. Це дає змогу врахувати варіативність реакцій на кризові виклики й визначити траєкторії розвитку стійкості; концепції ризик-менеджменту та стратегічного прогнозування – інтеграція підходів до оцінювання ризиків, ідентифікації вразливостей, управління сценаріями й кризового моделювання, що визначають архітектуру політик стійкості в ЄС, а також передбачає багатозначність і контекстуальність поняття стійкості, акцент на міждисциплінарності, залучення концепцій ризику, уразливості, безпеки, сталого розвитку [12].

Загалом, у країнах ЄС теоретико-методологічна база дискурсивного зсуву поєднує онтологічну рамку *resilience as governance paradigm* [1; 3]; прагматичну орієнтацію на аналіз безпекових і соціально-економічних наслідків криз; нормативне спрямування на побудову спроможностей для протидії гібридним загрозам, дезінформації, енергетичній нестабільності тощо. Підкреслено, що стійкість позиціонується як спроможність «рухатись вперед через кризу», що суттєво відрізняється від класичного образу «повернення до рівноваги». Ба більше, ця здатність мислиться не як природна властивість, а як результат комплексної взаємодії індивідів, інституцій і системи політик. Концепція «багаторівневої адаптації»

стає центральною: вона передбачає послідовне поєднання поглинання удару, адаптації до нової реальності та потенційного структурного перетворення [13].

У контексті трансформації вказаного дискурсу важливу роль відіграє переорієнтація фокуса з національних політик безпеки на підтримку локального рівня, тобто громад, що перебувають на передовій взаємодії з реальними ризиками. Дослідження К. Gorska-Rozej та W. Krzeszowski [14] демонструє, що ключовим вектором оновлення підходів ЄС до стійкості є саме визнання місцевих спільнот як критично важливих агентів стратегії безпеки, соціальної адаптації й кризового управління.

Акцентовано на трьох взаємозалежних складових частинах локальної стійкості: здатність до самоорганізації, спроможність переживати деструктивні впливи та адаптуватися й навчатися [14]. Цей підхід не лише конкретизує абстрактне поняття *resilience*, але й наближає його до соціальної реальності – до фактичного управління загрозами на рівні громад. Ефективне управління ризиками потребує визнання динамічної природи загроз – непередбачуваних, швидких у поширенні та таких, що мають суб'єктивно-психологічний вимір [15].

Однією з ключових знахідок дослідження є уточнення, що загрози мають не лише об'єктивний, а й суб'єктивний характер, тобто їх сприйняття може істотно відрізнятися від їх фактичної наявності [16]. Це відкриває нову аналітичну перспективу в розумінні *resilience* як когнітивного, емоційного й комунікативного процесу. Саме тому локальна стійкість не може бути зведена до технічної готовності чи обліку ресурсів – вона повинна враховувати психосоціальні чинники, здатність розпізнавати загрози та адекватно на них реагувати.

К. Gorska-Rozej і W. Krzeszowski [14] надають подвійну типологію стійкості: пасивна (накопичена – наприклад інфраструктура, матеріальні запаси) й активна (динамічна реакція у відповідь на загрози). Ця класифікація є важливою з погляду перетворення дискурсу в політиках ЄС, де *resilience* дедалі частіше розглядають не лише як «стан готовності», але як «здатність діяти» [17; 18].

Окремий акцент зроблено на «м'яких» факторах, що критично впливають на стійкість громад: міжособистісні навички (емпатія, здатність до співпраці), якість соціального капіталу, довіра, відчуття приналежності та рівень активного громадянства. Додатково виведено дві галузі адаптації – соціальну (*soft skills*, освіта, горизонтальні зв'язки) та технічну (системи раннього попередження, цифрові платформи, інформаційна відкритість).

Задля з'ясування практичного застосування оновленої парадигми стійкості проведено експериментальне симуляційне дослідження, орга-

нізоване естонсько-українською командою в межах програми «Стійка Україна», що включало вісім міжсекторальних кризових симуляцій (по дві дні кожна) у період із січня 2022 по січень 2023 р. Як показано в табл. 1, у тренінгах узяли участь понад 160 учасників із різних секторів.

Базовий принцип добору учасників до симульованого кризового штабу полягав у відтворенні плюралістичної природи українських громад і забезпеченні представництва з правом голосу та вето від кожного сектору. Під час війни місцева влада стала рівноправним учасником процесів безпеки поряд із волонтерами й громадськістю, що створювало рівні умови для взаємодії. Водночас кожен учасник привносив у навчання власні поведінкові стереотипи, сформовані попереднім досвідом міжвідомчої координації. Групи формували за принципами міжсекторальності та міждисциплінарності. Її структура віддзеркалювала реальні кризові штаби, що стихійно або інтуїтивно виникали в громадах України після повномасштабного вторгнення РФ 24 лютого 2022 р.

Таблиця 1

Розподіл учасників за секторами (вісім міст)

Сектор	Кількість учасників	Відсоток, %
Міське самоврядування	36	21
Сектор безпеки (поліція, служби надзвичайних ситуацій)	31	18
Бізнес-сектор	29	17
Медіа та журналістика	25	15
Громадські організації та волонтери	47	28
Усього:	168	100

Джерело: *сформовано автором.*

Оскільки більшість учасників залучали під час війни за сприяння обласних військово-цивільних адміністрацій, найефективнішим підходом виявилось залучення фахівців операційного рівня з різних секторів, які мали різноманітний професійний і життєвий досвід. Це були люди, які вже активно брали участь у кризовому управлінні, тому саме вони стали

ключовими фігурами в забезпеченні готовності населення, організацій і груп до надзвичайних ситуацій.

Цей поліцентричний (багатоміський) дизайн дослідження гарантує, що результати не обмежуються спостереженнями за однією кризовою командою, а відображають загальні тенденції міжсекторальної координації в різних регіональних контекстах. Це робить дослідження більш застосовним до інших масштабних кризових сценаріїв за межами України.

Основним методом дослідження було моделювання кризових ситуацій на локальному рівні за допомогою симуляцій і кейс-стаді, синергія яких дає змогу спостерігати й аналізувати системні вразливості, а також виявляти ефективні стратегії їх подолання. У симуляціях брали участь представники місцевих органів влади, медіа, бізнесу, сектору безпеки та громадянського суспільства. Під час симуляцій серед інших елементів, що передбачені розробниками, відтворювалися сценарії впливу, у яких гібридна й маніпулятивна інформація може впливати на міжсекторальне ухвалення рішень. Метод симуляційного моделювання дав змогу виявити комунікативні вразливості в структурі локальної стійкості та простежити потенційні механізми реагування. Водночас кейс-стаді дають змогу здійснювати порівняльний аналіз упродовж майбутніх симуляцій як в Україні, так і в інших країнах.

Теоретичну основу дослідження становили теорія комунікації та теорія стійкості, які стверджують, що гібридний характер інформаційних екосистем потребує цілісного підходу до розуміння й протидії дезінформації, водночас підкреслюючи здатність демократичних інституцій адаптуватися та відновлюватися після криз без істотної втрати функціональності. Такий підхід акцентує увагу на важливості міжсекторальної взаємодії й інституційної стійкості задля підтримки демократичної цілісності.

У дослідженні запропоновано методологію, що потенційно підлягає відтворенню, для кількісного вимірювання значущих домовленостей у межах кризових симуляцій.

У межах цього дослідження значуща домовленість означає міжсекторальне рішення, якого досягли дві або більше сторін, і яке:

- досягнуто на основі консенсусу;
- приводить до процедурної або стратегічної зміни в управлінні кризами;
- визнається всіма залученими сторонами як обов'язкове до виконання або таке, що підлягає реалізації.

Значущими також вважалися ті домовленості, що:

- були оригінальними – виходили за межі стандартних протоколів

окремих відомств і створювали рішення, що об'єднували експертизу всіх учасників кризового штабу;

- були комплексними – ураховували повний цикл кризи під час ухвалення рішень, уключно з оцінкою ризиків і загроз, альтернативними сценаріями, безперебійною роботою всіх сторін під час реагування на кризу, а також прогнозуванням подальшого розвитку ситуації;

- реагували на дезінформацію – ураховували гібридні впливи в інформаційному просторі та визначали потенційні фейки.

Розроблене в рамках дослідження моделювання міжсекторальної кризи мало на меті, крім інших завдань, відтворити реальні сценарії, у яких гібридні загрози, зокрема дезінформація, викривлені інтерпретації й руйнівна пропаганда впливають на систему локальної стійкості.

Упродовж двох днів організатори надіслали командам загалом 79 інформаційних повідомлень (через електронну пошту, телефонні дзвінки, SMS, рольові інтервенції, новини на вебсайтах, відео в прямому ефірі, дописи в соцмережах тощо). Сценарна команда, до якої входили естонські й українські фахівці, підготувала три типи інформаційних інтервенцій:

- індексальні (опосередковано вказували на приховані явища або події);

- символічні (мали метафоричний характер);

- іконічні (безпосередньо пов'язані з реальністю).

60 % із них містили достовірну інформацію й оперативні запити щодо кризової ситуації, а 40 % були фейковими або маніпулятивними повідомленнями. Команди повинні були аналізувати всі повідомлення й ухвалювати рішення на їх основі.

За логікою симуляції та механікою проведення, усі учасники мали рівнозначну відповідальність і залученість у процес. Рішення ухвалювалися колегіально, відповідно до початкових робочих принципів групи. Проте в процесі виникали як стабільні, так і ситуативні лідери, залежно від рівня компетентності чи особистісних характеристик. Якщо обраний спосіб ухвалення рішень виявлявся неефективним, група колективно ухвалювала зміну підходу. Як показано в табл. 2, хоча значущі домовленості очікувались із самого початку, вони повинні відповідати певним критеріям.

Ключові моделі взаємодії, що спостерігалися в перший день (за інтенсивністю): «місцева влада – сектор безпеки», «сектор безпеки – волонтери», «бізнес – журналісти», «волонтери – журналісти», «ГО – сектор безпеки».

Таблиця 2

Система оцінювання домовленостей: рівні значущості

Рівень значущості	Критерії	Приклад
Низький	Не впливає на загальну координацію під час кризи; відбувається лише обмін інформацією	Журналісти отримують дані лише від волонтерів
Середній	Локальне рішення без загальної стратегічної зміни	Поліція та місцева влада домовляються про механізм дій в окремому районі
Високий	Залучено більше ніж три сектори, що впливає на управління кризою	Усі сектори погоджують єдину інформаційну стратегію
Критичний	Має негайний вплив на вирішення кризи	Створення кризового штабу на основі спільного рішення

Джерело: *сформовано автором.*

У середньому до 11:00 другого навчального дня домінували такі зв'язки: «місцева влада – сектор безпеки – волонтери», «журналісти – бізнес – сектор безпеки – місцева влада». До 17:00 другого дня взаємодія охопила всі сектори, утворивши повноцінну мережу: «місцева влада – сектор безпеки – волонтери – бізнес – журналісти – громадські організації».

Зміна комунікаційних моделей виявилася критичним чинником для зростання кількості значущих домовленостей. Наприклад, на початку симуляції 75 % комунікації були односторонніми інструктивними повідомленнями (табл. 3). Проте ближче до другого дня цей показник знизився до 40 %, тоді як частка співпраці у форматі діалогу зросла з 15 % до 61 %. Це демонструє, що для ефективного досягнення міжсекторальних домовленостей потрібне триваліше та більш інтерактивне спілкування, а не винятково директивний підхід.

У середньому у восьми містах протягом дводенної симуляційної сесії (загальна тривалість кожної симуляції становила близько 20 годин) кількість значущих домовленостей, заснованих на синтезі позицій, ідей

Таблиця 3

Кодування моделей комунікації

Тип комунікації	Опис	Приклад
Інструктивна	Одностороння передача інформації без обговорення	Державний сектор віддає накази силам безпеки без уточнень
Консультативна	Відкрите обговорення, але остаточне рішення ухвалює одна сторона	Бізнес консультується з владою, але самостійно приймає рішення
Співпраця (колаборативна)	Усі учасники залучені до процесу ухвалення рішення	Влада, медіа та бізнес спільно розробляють інформаційну політику
Комунікаційний бар'єр	Відсутність або неефективний діалог між секторами	Громадянське суспільство не отримує зворотного зв'язку від держави

Джерело: *сформовано автором.*

і смислів, зросла на 61 % до завершення експерименту в порівнянні з першими восьми годинами спостереження.

Уже через 10 годин від початку симуляції команди намагалися сприймати комунікацію як цілісну взаємопов'язану систему. Хоча в перший день міжсекторальні контакти були мінімальними (табл. 4), на початку другого дня більшість груп відмовилися від лінійної комунікації, що раніше будувалася за схемою «ми» проти «вони». Канали зв'язку почали сприйматися як єдина комунікаційна мережа. Починаючи з другого дня, міжсекторальні групи дедалі частіше надавали перевагу діалогічним форматам спілкування, а не монологічним або директивним.

Отримані результати свідчать, що тривала міжсекторальна комунікація в структурованих симуляціях на локальному рівні приведе до поступового нарощування довіри та зростання ефективності [19].

Щоб формувати ситуативні коаліції, групи намагалися застосовувати метод «швидких домовленостей», що ґрунтувалися на спільних наративах і локальних цілісних дискурсах. На їхню думку, це давало змогу тримати ситуацію під контролем. Завдяки активній горизонтальній комунікації

Таблиця 4

**Еволюція домовленостей за фазами
(загальна тривалість $\approx$ 20 годин протягом двох днів)**

Фаза	Ключові характеристики
Фаза початкової нерішучості (0–8 годин)	Досягнуто дуже мало значущих домовленостей. Комунікаційні бар'єри були найбільш вираженими, особливо між громадянським суспільством і місцевою владою. Учасники повідомляли про невпевненість через відсутність налагоджених каналів взаємодії
Фаза прориву (11–13 годин)	Значне прискорення у формуванні домовленостей – зростання процесів побудови консенсусу. У міру адаптації учасників до міжсекторальної комунікації частота досягнення домовленостей більш ніж подвоїлася. Найпомітніше покращення – між місцевою владою, ГО та структурами безпеки
Фаза консолідації (13–20 годин)	Досягнуто кумулятивного ефекту: кількість значущих домовленостей зростає загалом на 61 % у порівнянні з початковою фазою

Джерело: *сформовано автором.*

домовленості з цільовими партнерами ґрунтувалися не на антикризовому примусі, а на взаємній вигоді, що поступово витісняло традиційне уявлення про «інформування населення».

Проте ключова вразливість полягала не в нестачі компетенцій окремих учасників, а на стику відомств громади – у моменті контакту між представниками різних секторів: підозри, відсутність знання один про одного, що виявляло критичну проблему роз'єднаності в групах. Ця ситуація суттєво покращилася під час навчання.

Стало очевидно, що ізольовані комунікаційні канали на кшталт «влада – населення» або «бізнес – сектор безпеки» є недостатніми для антикризових угод. Найкращі результати (тобто значущі домовленості) виникали за умов максимально широкої участі всіх секторів.

Наведені практичні висновки для зміцнення стійкості мають важливе значення для кризових політик України і ЄС. Вони включають підтримку локальних ініціатив, створення платформ комунікації, посилення доступу

до соціального капіталу, підвищення громадянської компетентності. Серед інноваційних практик актуальним виявлене інформаційне управління (створення онлайн-платформ для обміну знаннями) та навчання громад реагуванню на загрози.

У контексті трансформації дискурсу стійкості в ЄС на особливу увагу заслуговує поняття адаптивної спроможності громад на локальному рівні. Саме здатність до адаптації дедалі частіше трактується як фундаментальна передумова довготривалої стійкості до загроз, що мають складний, багаторівневий і непередбачуваний характер. У дослідженні К. Gorska-Rozej і М. Niemiec [20] підкреслено, що адаптивна спроможність не є ізольованою характеристикою, а проявляється як інтегральна властивість спільноти, що забезпечує її спроможність до гнучкого реагування на зміни зовнішнього середовища. Адаптивність активує соціальну адаптацію, знижує вразливість населення, посилює економічні можливості та розширює інструменти соціального капіталу.

Згідно з дослідженням, ключові компоненти адаптивної здатності включають ефективну комунікацію (зокрема інформаційні платформи, достовірні джерела, обмін досвідом), високий рівень соціального капіталу (довіра, емоційна згуртованість, підтримка), міжособистісні компетентності (лідерство, вирішення конфліктів, емпатія) та сталий економічний розвиток [20]. Усі ці елементи разом утворюють систему, здатну до саморегуляції й навчання на основі кризового досвіду.

На особливу увагу заслуговує твердження, що адаптивна спроможність може бути реалізована лише за умов активного включення локальної спільноти до процесів прийняття рішень. Саме завдяки підвищенню рівня автономії й спільного планування дій формується «ресурс взаємної довіри», що є критичним у момент настання загрози [21].

Важливою ознакою нової фази розвитку дискурсу стійкості є поява в українських офіційних документах і дослідженнях поняття «спільної відповідальності» (*shared responsibility*), що збігається з європейськими трансформаціями дискурсу стійкості. Це означає перехід від класичної моделі «захисту державою» до більш дифузної моделі, у якій громадяни, приватний сектор, місцеве самоврядування, неурядові організації та навіть академічні інституції мають спільну роль у підтриманні системної стабільності [5]. Як і в політиках ЄС, відповідальність не просто делегується – вона інституціоналізується через партнерські формати.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Можна стверджувати, що трансформація дискурсу стійкості в країнах ЄС та НАТО відбувалася нелінійно, але системно, із поступовим розширенням поняття стійкості від суто інфраструктурного до між-дисциплінарного, усеохопного й стратегічного рівнів. Від початкової орієнтації на фізичну витривалість критичної інфраструктури (1990–2000-ті роки) дискурс перемістився в площину соціальної згуртованості, багаторівневого управління ризиками, адаптаційної спроможності та міжсекторального партнерства. У документах ЄС і НАТО останнього десятиліття термін *resilience* набув статусу політичного та нормативного орієнтира для реформ безпекової, оборонної, соціальної й цифрової політики.

Особливу актуальність отримує *resilient turn* – поняттєвий поворот, що означає перехід від реагування на кризи до проактивної підготовки систем, суспільств і держав до багатовимірних загроз. Як свідчить аналіз, у НАТО ця трансформація виразно пов'язана з концепцією всеохопної оборони, а в ЄС – із розвитком згуртованості та спроможностей кризового менеджменту, уключаючи кібербезпеку, інформаційну стійкість і гуманітарну безпеку.

Для України, яка активно інтегрується в євроатлантичний простір, надзвичайно важливо не лише імплементувати зовнішні стандарти, але й виробити власну модель національної стійкості. Це може передбачати визнання стійкості як суспільного договору, що поєднує державу, бізнес і громадянське суспільство. Ідеться про сталість життєвих практик у межах мінливого середовища; розширення горизонтального управління ризиками через залучення громад, локальних центрів управління, добровольчих формувань територіальних громад, неурядових й освітніх структур. Це відповідає європейській логіці інтеграції недержавних акторів у безпекову архітектуру; створення регіональних вузлів оцінки ризиків і стратегічних центрів планування, що працюватимуть на випередження загроз та координуватимуть ресурси, знання й партнерства; інституалізації культури стійкості через освіту, постійні тренінги, інформаційні кампанії, симуляційні навчання, інтеграцію стійкості в національні стратегії безпеки та оборони; сприяння кооперації цивільного й оборонного секторів в умовах постійного гібридного впливу, що потребує не лише логістичних, але й морально-психологічних і культурних резервів.

З огляду на досвід ЄС, НАТО, Великої Британії, Швеції та Фінляндії, Україна й країни Східної Європи мають можливість застосовувати

принцип *whole-of-society* (усеохопне суспільне залучення); інтегрувати вимоги до цивільної готовності в систему державного управління; перейти від паралельних секторів до скоординованої міжгалузевої платформи стійкості; удосконалити стандарти на рівні громад із чітким розподілом відповідальності, спільним фінансуванням і залученням приватного сектору. Водночас трансформація дискурсу стійкості включає концептуальну зміну риторики та нову модель управління ризиками, де фокус зміщується з ієрархічного реагування на горизонтальну готовність до складного, динамічного й довготривалого конфліктного середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Chandler, D. (2014). *Resilience: the governance of complexity*. Routledge.
2. Joseph, J. (2013). Resilience as embedded neoliberalism: a governmentality approach. *Resilience: International Policy, Practice and Discourse*, 1(1), 38–52.
3. Joseph, J. (2018). *Varieties of resilience: Studies in governmentality*. Cambridge University Press.
4. Korosteleva, E. A., & Flockhart, T. (2020). Resilience in EU and international institutions: Redefining local ownership in a new global governance agenda. *Contemporary Security Policy*, 41(2), 153–175.
5. Резнікова, О. О. (2022). *Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища*. НІСД.
6. Folke, C. (2006). Resilience: the emergence of a perspective for social-ecological systems analyses. *Global Environmental Change*, 16(3), 253–267.
7. Folke, C., Carpenter, S. R., Walker, B., Scheffer, M., Chapin, T., & Rockstrom, J. (2010). Resilience thinking: integrating resilience, adaptability and transformability. *Ecology and Society*, 15(4), 20.
8. European Union. (2012, October 11). *The EU approach to resilience: learning from food security crises*. URL: https://capacity4dev.europa.eu/articles/eu-approach-resilience-learning-food-security-crises_en
9. The EU approach to resilience: learning from food security crises / European Union. URL: https://capacity4dev.europa.eu/articles/eu-approach-resilience-learning-food-security-crises_en (date of access: 15.06.2025).
10. European External Action Service. (2016, June). *Shared vision, common action: a stronger Europe. A global strategy for the European Union's foreign and security policy*. URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_review_web_0.pdf
11. Bendiek, A. (2017). *A paradigm shift in the EU's common foreign and security policy: from transformation to resilience*.
12. Smit, B., & Wandel, J. (2006). Adaptation, adaptive capacity and vulnerability. *Global Environmental Change*, 16(3), 282–292.
13. Carpenter, S., Walker, B., Anderies, J. M., & Abel, N. (2001). From metaphor to measurement: resilience of what to what? *Ecosystems*, 4 (8), 765–781.
14. Gorska-Rozej, K., & Krzeszowski, W. (2023). Building community resilience at the local level. *Zeszyty Naukowe Akademii Gornoslaskiej*, 5, 15–23.

15. Manca, A. R., Benczur, P., & Giovannini, E. (2017). *Building a scientific narrative towards a more resilient EU Society (Part I: a Conceptual Framework)*. Publications Office of the European Union.
16. Frei, D. (1977). *Sicherheit: Grundfragen der Weltpolitik*.
17. Walker, B., Holling, C. S., Carpenter, S. R., & Kinzig, A. (2004). Resilience, adaptability and transformability in social-ecological systems. *Ecology and Society*, 9(2), 5.
18. Zahra, S. A., & George, G. (2002). Absorptive capacity: A review, reconceptualization, and extension. *The Academy of Management Review*, 27(2), 185–203.
19. Resilient Ukraine. (2023, March 30). “Resilient Ukraine” presented the results of cross-sector crisis-simulation exercises. URL: <https://resilient-ukraine.org/en/activities/120>
20. Gorska-Rozej, K., & Niemiec, M. (2021). Analysis of adaptation capacity in the context of building resilience to threats – local level. *Knowledge-based organization: int. conference*, 27(2), 133–137.
21. Norris, F. H., Stevens, S. P., Pfefferbaum, B., Wyche, K. F., & Pfefferbaum, R. L. (2008). Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness. *American Journal of Community Psychology*, 41(1–2), 127–150.

REFERENCES

1. Chandler, D. (2014). *Resilience: the governance of complexity*. Routledge (in English).
2. Joseph, J. (2013). Resilience as embedded neoliberalism: a governmentality approach. *Resilience: International Policy, Practice and Discourse*, 1(1), 38–52 (in English).
3. Joseph, J. (2018). *Varieties of resilience: Studies in governmentality*. Cambridge University Press (in English).
4. Korosteleva, E. A., & Flockhart, T. (2020). Resilience in EU and international institutions: Redefining local ownership in a new global governance agenda. *Contemporary Security Policy*, 41(2), 153–175 (in English).
5. Reznikova, O. O. (2022). *National Resilience in a Changing Security Environment*. NISR (in Ukrainian).
6. Folke, C. (2006). Resilience: the emergence of a perspective for social-ecological systems analyses. *Global Environmental Change*, 16(3), 253–267 (in English).
7. Folke, C., Carpenter, S. R., Walker, B., Scheffer, M., Chapin, T., & Rockstrom, J. (2010). Resilience thinking: integrating resilience, adaptability and transformability. *Ecology and Society*, 15(4), 20 (in English).
8. European Union (2012, October 11). *The EU approach to resilience: learning from food security crises*. URL: https://capacity4dev.europa.eu/articles/eu-approach-resilience-learning-food-security-crises_en (in English).
9. The EU approach to resilience: learning from food security crises / European Union. URL: https://capacity4dev.europa.eu/articles/eu-approach-resilience-learning-food-security-crises_en (date of access: 15.06.2025) (in English).
10. European External Action Service. (2016, June). *Shared vision, common action: a stronger Europe. A global strategy for the European Union's foreign and security policy*. URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_review_web_0.pdf (in English).
11. Bendiek, A. (2017). *A paradigm shift in the EU's common foreign and security policy: from transformation to resilience* (in English).
12. Smit, B., & Wandel, J. (2006). Adaptation, adaptive capacity and vulnerability. *Global Environmental Change*, 16(3), 282–292 (in English).

13. Carpenter, S., Walker, B., Anderies, J. M., & Abel, N. (2001). From metaphor to measurement: resilience of what to what? *Ecosystems*, 4 (8), 765–781 (in English).
14. Gorska-Rozej, K., & Krzeszowski, W. (2023). Building community resilience at the local level. *Zeszyty Naukowe Akademii Gornoslaskiej*, 5, 15–23 (in English).
15. Manca, A. R., Benczur, P., & Giovannini, E. (2017). *Building a scientific narrative towards a more resilient EU Society* (Part 1: a Conceptual Framework). Publications Office of the European Union (in English).
16. Frei, D. (1977). *Sicherheit: Grundfragen der Weltpolitik* (in English).
17. Walker, B., Holling, C. S., Carpenter, S. R., & Kinzig, A. (2004). Resilience, adaptability and transformability in social-ecological systems. *Ecology and Society*, 9(2), 5 (in English).
18. Zahra, S. A., & George, G. (2002). Absorptive capacity: A review, reconceptualization, and extension. *The Academy of Management Review*, 27 (2), 185–203 (in English).
19. Resilient Ukraine. (2023, March 30). “Resilient Ukraine” presented the results of cross-sector crisis-simulation exercises. URL: <https://resilient-ukraine.org/en/activities/120> (in English).
20. Gorska-Rozej, K., & Niemiec, M. (2021). Analysis of adaptation capacity in the context of building resilience to threats – local level. *Knowledge-based organization: int. conference*, 27 (2), 133–137 (in English).
21. Norris, F. H., Stevens, S. P., Pfefferbaum, B., Wyche, K. F., & Pfefferbaum, R. L. (2008). Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness. *American Journal of Community Psychology*, 41(1–2), 127–150 (in English).

Матеріал надійшов до редакції 15.06.2025 р.

УДК 327.54(477:438)"1990/2014"

Тетяна Єлова,

кандидат політичних наук, доцент,

докторантка кафедри політології та державного управління,

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

eyelova.tetiana@vnu.edu.ua

ORCID ID: 0000-0002-1059-5795

DOI 10.29038/2524-2679-2025-02-286-304

МІГРАЦІЙНА ТА ВІЗОВА ПОЛІТИКА У ВІДНОСИНАХ УКРАЇНА–ПОЛЬЩА: ПРОБЛЕМИ, ВИКЛИКИ Й УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ (ВІД КІНЦЯ 1990-Х ДО 2014 Р.)

У статті проаналізовано еволюцію міграційної та візової політики в контексті українсько-польських відносин у період від кінця 1990-х до